

Aurelius Augustinus

De laatste visvangst

Verhandelingen 55-124 over het Johannesevangelie

[*In Iohannis euangelium tractatus*]

Ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien
door Hans Tevel en Hans van Reisen

Inhoud

Inleiding	9
Verschillende vertalingen, verschillende indelingen	11
Nummering en aantal	12
<i>Epistula</i> 23A*,3 en verhandelingen 55-124 over het Johannesevangelie	14
<i>De trinitate</i> 15,27,48 en verhandeling 99,8-9	17
Aard en karakter van verhandelingen 55-124	18
De verhandelingen 55-124 en <i>enarratio in Psalmum</i> 118 (119) Johannesevangelie (Joh 13-21)	24
De evangelist en Jezus	28
Literaire waarde van het Johannesevangelie	30
Reageren op Jezus: kerkelijk panorama achter de verhandelingen 55-124	32
De laatste visvangst	34
Over deze vertaling	36
Praktische informatie	38
1. Aantekeningen in de marges	38
2. Eerste voetnoot	38
3. Schriftcitaten en -verwijzingen	38
4. Paragraafnummers en tussenkopjes	38
5. Afbeelding	38
6. Lijst van behandelde evangelieteksten per verhandeling	39
7. Gebruikte afkortingen	41
A. Bijbelboeken	41
B. In literatuurverwijzingen	42
Literatuur	43
1. Tekstuitgaven (chronologische volgorde)	43
2. Vertalingen (op taal en tijd)	43
a. verhandelingen over het Johannesevangelie	43

b. andere werken van Augustinus in Nederlandse vertaling (alfabetisch)	44	
3. Achtergrondliteratuur (alfabetisch)	45	
Johannes 13-21 in Nederlandse vertaling volgens de bijbeltekst van Augustinus	47	
De laatste visvangst	63	
Verhandeling 55	Gereed voor Pasen	65
Verhandeling 56	Elkaar de voeten wassen: eenvoudig voorgedaan	72
Verhandeling 57	Sta op, ga opendoen!	77
Verhandeling 58	Elkaar de voeten wassen: tweevoudig uitgelegd	83
Verhandeling 59	Afgezant en meester	89
Verhandeling 60	Jezus diep geraakt?	93
Verhandeling 61	De verrader onthuld	98
Verhandeling 62	Brood van Jezus voor Judas	103
Verhandeling 63	Op zoek naar Gods grootheid	108
Verhandeling 64	Nog een korte tijd	113
Verhandeling 65	Met de liefde van Christus	117
Verhandeling 66	Je leven geven voor Christus?	121
Verhandeling 67	Kamers in het huis van de Vader	125
Verhandeling 68	Gelovigen als kamers in het huis van de Vader	129
Verhandeling 69	De weg weten	134
Verhandeling 70	De Vader zien door de Zoon	139
Verhandeling 71	Woorden van de Zoon, daden van de Vader	145
Verhandeling 72	Grottere daden van wie gelooft?	149
Verhandeling 73	Verhoring in de naam van de Heer	154
Verhandeling 74	De Heilige Geest als geschenk	159
Verhandeling 75	Liefhebben en gehoorzaamheid	165
Verhandeling 76	Voorrecht van gelovigen	169
Verhandeling 77	Vrede van de Heer	173
Verhandeling 78	De Vader meer dan de Zoon?	178
Verhandeling 79	Geloof, voor nu en later	182
Verhandeling 80	Wijnbouwer, wijnstok en ranken	186

Verhandeling 81	Verbonden met de wijnstok	190
Verhandeling 82	Genade door liefde	195
Verhandeling 83	Liefhebben zoals Jezus liefhad	199
Verhandeling 84	Aan tafel met een machtige	203
Verhandeling 85	Slaven of vrienden?	207
Verhandeling 86	Uitgekozen om vrucht te dragen	211
Verhandeling 87	Haat en liefde voor de wereld	216
Verhandeling 88	Geen beter voorbeeld dan Christus	221
Verhandeling 89	Gevolgen van Jezus' komst	226
Verhandeling 90	Iemand haten die je niet kent	231
Verhandeling 91	Unieke daden van de Heer	235
Verhandeling 92	Het wonder van de Geest	240
Verhandeling 93	Sterk de nacht in	244
Verhandeling 94	Niet alleen de Geest	251
Verhandeling 95	Als de Heilige Geest komt	257
Verhandeling 96	Nog veel te leren	264
Verhandeling 97	Wat de Heer niet wilde zeggen	273
Verhandeling 98	Kennis begint met geloof	280
Verhandeling 99	Wie is de Heilige Geest?	290
Verhandeling 100	De Geest toont Christus' glorie	301
Verhandeling 101	Christus zien en weer zien	306
Verhandeling 102	Vragen in de naam van Jezus	312
Verhandeling 103	Onbegrip en vertrouwen	318
Verhandeling 104	De grootheid van de Zoon	323
Verhandeling 105	De grootheid van de Zoon voordat de wereld bestond	328
Verhandeling 106	Alles van de Vader voor de Zoon	337
Verhandeling 107	Niet alleen	346
Verhandeling 108	Bescherming in de wereld	352
Verhandeling 109	Christus bidt voor alle gelovigen	357
Verhandeling 110	Eén zijn zoals Vader en Zoon	363
Verhandeling 111	In de Vader en de Zoon	373
Verhandeling 112	Verraden	383
Verhandeling 113	Gevangengenomen	389
Verhandeling 114	Van Kajafas naar Pilatus	397
Verhandeling 115	De koning ondervraagd	409
Verhandeling 116	De koning vernederd	416

Verhandeling 117	De koning van de joden gekruisigd	416
Verhandeling 118	De kleding verdeeld	422
Verhandeling 119	Lijden en sterven volgens plan	428
Verhandeling 120	Van het kruis naar het graf	433
Verhandeling 121	Het lege graf	439
Verhandeling 122	De laatste visvangst	446
Verhandeling 123	Houd je van Mij?	458
Verhandeling 124	Twee apostelen, twee levensfasen	467
Registers		483
Over de vertalers		499

Inleiding

Wie van nauwkeurig lezen houdt is bij Augustinus (354-430) aan het goede adres. De bisschop van Hippo Regius stimuleert luisteraars en latere lezers van zijn preken en bijbelcommentaren veelvuldig om aandacht te besteden aan tekstdetails waarover je gemakkelijk heen leest. Dat gebeurt nogal eens door pedagogische vragen te stellen. Zo'n benadering schept ruimte om eerst zelf over een kwestie na te denken voordat een bijbeluitlegger als Augustinus je mogelijke antwoorden aanreikt. Met zijn suggesties kan hij ook nu nog behulpzaam zijn om de betekenis van bijbelteksten te verdiepen en te verrijken.

In de eerste verhandeling van deze uitgave vinden we daarvan een mooi voorbeeld. Centraal staat daar het verhaal over hoe Jezus de voeten van zijn leerlingen wast tijdens het zogeheten laatste avondmaal aan de vooravond van zijn lijden en sterven.¹ De evangelist Johannes vertelt ter inleiding daarover kort en bondig dat Jezus zijn bovenkleed aflegt, een linnen doek omslaat, water in een waskom giet, de voeten van zijn leerlingen wast en die afdroogt met de omgeslagen doek (Johannes (Joh) 13,4-5). Bij deze korte episode geeft Augustinus een bespiegeling over vier details.

“Wat is er eigenlijk zo vreemd aan,” vraagt hij zich af, “dat Jezus tijdens de maaltijd opstond en zijn bovenkleed aflegde? Hij had zich toch immers ontedigd hoewel Hij de gestalte van God had. En wat is er zo vreemd aan dat Hij een linnen doek omsloeg? Hij had immers de gestalte van een slaaf aangenomen en was als mens verschenen. Wat is er zo vreemd aan dat Hij water in een waskom goot om er de voeten van de leerlingen mee te wassen? Hij vergoot immers zijn bloed op aarde om er het vuil van de zondaars mee weg te spoelen. En wat is er zo vreemd aan dat Hij met de doek die Hij had omgeslagen, de zojuist door Hem gewassen voeten afdroogde? Hij had immers met

1 Vgl. Joh 13,1-5 in *In Iohannis euangelium tractatus* (hierna afgekort als *Io.eu.tr*) 55,7. Voor overzichten van gebruikte afkortingen zie *Praktische informatie* achter deze inleiding onder punt 7.

het lichaam waarmee Hij bekleed was, de voeten van de evangelisten klaargemaakt.” (*Io.eu.tr.* 55,7)

Elke handeling van Jezus wordt in dit geloofsonderricht als bewust en overdacht gezien. Daarbij worden verbanden gelegd met het begin en einde van zijn leven en met de voortzetting van zijn levenswerk door de leerlingen. Augustinus is dan overigens al eerder ingegaan op de vraag of het niet vanzelfsprekender was geweest dat Jezus van zijn leerlingen de *handen* had gewassen in plaats van de *voeten*.²

Na deze korte bespiegelingen wordt het verband tussen de episode en Jezus' levenseinde verdiept. Augustinus vervolgt: “Toen Jezus gekruisigd zou worden, is Hij - let goed op - beroofd van zijn kleren en eenmaal gestorven is Hij in linnen doeken gewikkeld. Heel zijn lijden is een reiniging van ons. De lijdensdood die Hij zou ondergaan, heeft Hij dus laten voorafgaan door daden van dienstbaarheid.” (*Io.eu.tr.* 55,7)

Augustinus heeft dan dus de linnen omslagdoek bij de voetwassing verbonden met de doeken waarin Jezus als baby werd gewikkeld en met de lijkwade in het graf. De diepe samenhang wordt ten slotte afgerond met een bemoedigende morele aansporing: “Het belang van de nederigheid van de mens is blijkbaar zo groot dat God in zijn verhevenheid dit door zijn eigen voorbeeld benadrukte. Want de hoogmoedige mens zou voor eeuwig verloren zijn gegaan als hij niet door een nederige God was gevonden.” (*Io.eu.tr.* 55,7) De slotgedachte strookt met een motto uit een van Augustinus' vroegere preken over een tekst uit hetzelfde evangelie: “God is al nederig, de mens nog steeds hoogmoedig!”³

Dit voorbeeld maakt duidelijk dat Augustinus niet alleen nauwkeurig leest, maar ook van langzaam lezen houdt. De eerste toelichting in dit boek betreft zijn verhandeling 55 over het Johannesevangelie. Augustinus bespreekt daarin de eerste vijf verzen van Joh 13. Daarmee komt onmiddellijk aan het licht dat deze uitgave een vervolg is: dit boek vormt een aanvulling en afsluiting van de Nederlandse vertaling van Augustinus' *In Iohannis euangelium tractatus*. Twee andere delen gingen eraan vooraf.

2 Vgl. *Io.eu.tr.* 55,6.

3 *Sermo* (s.) 142,6 in Gehlen-Springorum e.a. 2007, 294. De bibliografische verwijzingen zijn uitgewerkt in het literatuuroverzicht achter deze inleiding.

Verschillende vertalingen, verschillende indelingen

In 2010 verscheen onder de titel *Geef mij te drinken* het eerste deel van een beoogd soort drieluik. Daarin stonden de eerste 23 verhandelingen die een toelichting vormden op de eerste vijf hoofdstukken van het Johannesevangelie.⁴ In 2017 volgde het tweede deel *Brood om van te leven* met de volgende 31 verhandelingen over de hoofdstukken 6-12 uit hetzelfde evangelie.⁵ In het boek dat voor u ligt zijn de laatste 70 verhandelingen opgenomen waarin de hoofdstukken 13-21 van commentaar worden voorzien. Daarmee is een omvangrijk en belangrijk werk van Augustinus voor het eerst volledig in het Nederlands toegankelijk gemaakt. Tot heden moesten we het in ons taalgebied doen met uitgaven waarin slechts een kleine selectie of een reeks bloemlezingen was opgenomen.⁶ In enkele andere taalgebieden was men ons al voorgegaan: er bestaan volledige vertalingen in het Duits, Engels, Frans, Italiaans en Spaans.⁷

De nu volledige Nederlandse vertaling bestaat dus uit drie delen. Die indeling heeft een louter praktische achtergrond: de drie boeken zijn ongeveer even omvangrijk en in elk deel staat een reeks afgesloten hoofdstukken uit het Johannesevangelie centraal. Elk deel is bovendien van een eigen inleiding voorzien en kan afzonderlijk worden geraadpleegd. Maar met de drie delen samen beschikt men nu over een toelichting van Augustinus op het volledige evangelie. Daarin voorziet hij vrijwel vers-voor-vers de complete tekst van commentaar. De omvang en diepgang van zijn bespiegelingen in dit werk als geheel zijn uniek in de Latijnse tradities van het vroege christendom.

In andere taalgebieden kent alleen de Duitse vertaling eenzelfde indeling als de Nederlandse.⁸ De oudste Engelse vertaling staat nog heel compact in één boek, maar de nieuwere vertaling in de reeks *Fathers of the Church* kent een onderverdeling in vijf banden;⁹ de nieuwste reeks *The*

4 Tevel e.a. 2010.

5 Tevel e.a. 2017.

6 Zie Scheerman 1940 en Beukers 1967-1969.

7 Voor de Duitse vertaling zie Specht 1913-1914; voor Engelse vertalingen zie Gibb 1888, Rettig 1988-1995 en Hill 2009-2021; voor Franse zie Raulx 1872 en Berrouard 1993-2005; voor de Italiaanse vertaling zie Vita e.a. 1985 en voor de Spaanse zie Prieto 1955-1957 (2005-2009²). De opsomming is niet volledig maar beperkt tot de aanwezige uitgaven in de intussen opgeheven collectie van de Bibliotheek Augustijns Instituut. Voor een uitgebreider overzicht zie Müller 2004-2010, 726-730.

8 De Duitse indeling is dus ook *Io.eu.tx* 1-23, 24-54 en 55-124.

9 De Engelse indeling in de reeks *Fathers of the Church* is (78) 1-10, (79) 11-27, (88) 28-54,

Works of Saint Augustine: a Translation for the 21st Century bevat sinds kort een vertaling in twee delen.¹⁰ In het Franse taalgebied is een oude vertaling eveneens verdeeld over twee banden,¹¹ maar bestaat de nieuwe vertaling in de reeks *Oeuvres de Saint Augustin* uit vijf delen, die in zeven banden werden onderverdeeld.¹² In de Italiaanse reeks *Nuova Biblioteca Agostiniana* verschenen de verhandelingen in één deel dat uit twee banden bestaat;¹³ de Spaanse vertaling ten slotte in de reeks *Biblioteca de San Agustín* bestaat eveneens uit twee delen.¹⁴ Net zoals de recentere Franse vertaling werden ook de Italiaanse en Spaanse vertalingen trouwens met de Latijnse grondtekst uitgebracht.

Hoe verschillend de vertalingen ook zijn ingedeeld en soms nog weer zijn onderverdeeld, ze bevatten allemaal 124 verhandelingen en zijn daarmee in overeenstemming met de gedrukte Latijnse tekstuitgaven van de laatste eeuwen. Toch hebben onderzoekers bij hun voorbereiding op nieuwe tekstuitgaven in de loop der jaren enkele verrassende ontdekkingen gedaan door handschriften met elkaar te vergelijken.

Nummering en aantal

Allereerst viel op dat in vrijwel alle handschriften uit de tijd van vóór Karel de Grote (747-814) de zeventig verhandelingen van dit boek niet zijn doorgenummerd met de nummers 55-124. In plaats daarvan was sprake van een zelfstandige nummerreeks 1-70, vanzelfsprekend in Romeinse cijfers. Van de huidige doorlopende standaardnummering 1-124 was pas voor het eerst sprake bij en vanaf Beda Venerabilis (672-735). Het gebruik van verschillende nummeringen versterkte het al eerder bestaande vermoeden dat er sprake is van een soort breuklijn tussen de eerste 54 en de laatste 70 verhandelingen van Augustinus.¹⁵

Verder bleken in een aantal van de oudste handschriften de verhandelingen 20-22 te ontbreken. Daardoor rees de vraag of die drie

(90) 55-111 en (92) 112-124.

10 De Engelse vertaling in *The Works of Saint Augustine* is ingedeeld in 1-30 en 31-124.

11 De Franse vertaling onder leiding van Raulx is ingedeeld in 1-66 en 67-124.

12 De vertaling van Berrouard is als volgt ingedeeld: (71) 1-16, (72) 17-33, (73A) 34-43, (73B) 44-54, (74A) 55-79, (74B) 80-103 en (75) 104-124.

13 De Italiaanse vertaling is ingedeeld in 1-50 en 51-124.

14 De Spaanse vertaling is ingedeeld in 1-34 en 35-124

15 Müller 2004-2010, 725.

Johannes 13-21 in Nederlandse vertaling volgens de bijbeltekst van Augustinus (met *gecursiveerde passages* zijn afwijkingen van de NBV-2004 gemarkeerd)

[13] ¹ Het was kort voor het *Pascha*. Jezus wist dat zijn tijd gekomen was en dat Hij uit de wereld *zou overgaan* naar de Vader. Hij had de mensen die Hem in de wereld toebehoorden lief, en zijn liefde voor hen zou tot het *einde* gaan. ² *De maaltijd was gereed*. De duivel had intussen Judas, de zoon van Simon Iskariot, ertoe aangezet Jezus te verraden. ³ Jezus, die wist dat de Vader Hem *de macht over alles* had gegeven, dat Hij van God was gekomen en weer naar God terug zou gaan, ⁴ stond tijdens de maaltijd op. Hij legde zijn bovenkleed af, sloeg een linnen doek om ⁵ en goot water in een waskom. Hij begon de voeten van zijn leerlingen te wassen en droogde ze af met de doek die Hij omgeslagen had. ⁶ Toen Hij bij Simon Petrus kwam, zei deze: ‘U wilt toch niet mijn voeten wassen, Heer?’ ⁷ Jezus antwoordde: ‘Wat Ik doe, begrijp je nu nog niet, maar later zul je het wel begrijpen.’ ⁸ ‘O nee,’ zei Petrus, ‘mijn voeten zult U niet wassen, *in eeuwigheid niet!*’ Maar toen Jezus zei: ‘Als Ik *je* niet mag wassen, kun je niet bij Mij horen,’ ⁹ antwoordde hij: ‘Heer, dan niet alleen mijn voeten, maar ook mijn handen en mijn hoofd!’ ¹⁰ Hierop zei Jezus: ‘Wie gebaad heeft hoeft *zich niet te wassen behalve zijn voeten*, hij is al helemaal rein. Jullie zijn dus rein - maar niet allemaal.’ ¹¹ Hij wist namelijk wie Hem zou verraden, daarom zei Hij dat ze niet allemaal rein waren.

¹² Toen Hij hun voeten gewassen had, deed hij zijn bovenkleed aan en ging weer naar zijn plaats. ‘Begrijpen jullie wat Ik gedaan heb?’ vroeg Hij. ¹³ ‘Jullie zeggen altijd “Meester” en “Heer” tegen Mij, en terecht, want dat ben Ik ook.’ ¹⁴ Als Ik, jullie Heer en jullie Meester, je voeten gewassen heb, moet je ook elkaars voeten wassen. ¹⁵ Ik heb een voorbeeld gegeven; wat Ik voor jullie heb gedaan, moeten jullie ook doen. ¹⁶ Waarachtig, Ik verzeker jullie: een slaaf is niet meer dan zijn meester, en een afgezant niet meer dan wie hem zendt. ¹⁷ Je zult gelukkig zijn als je dit niet alleen begrijpt, maar er ook naar handelt. ¹⁸ Ik doel niet op jullie allemaal: Ik weet wie Ik heb uitgekozen. *Maar* wat in de Schrift staat *moet* in vervulling gaan: “Hij die *het brood met Mij eet, zal zijn hiel tegen Mij opheffen.*” ¹⁹ Ik zeg het jullie nu al, voor het gaat gebeuren; wanneer het dan gebeurt, zullen jullie geloven dat Ik het ben. ²⁰ Ik

verzeker jullie: wie iemand ontvangt die door Mij gezonden is ontvangt Mij, en wie Mij ontvangt ontvangt Hem die Mij gezonden heeft.’

²¹ Nadat Hij dit gezegd had werd Jezus *diep bewogen in de geest*, en Hij verklaarde: ‘Waarachtig, Ik verzeker jullie: een van jullie zal Mij verraden.’ ²² De leerlingen keken elkaar aan en vroegen zich af wie Hij bedoelde. ²³ Een van hen, de leerling van wie Jezus veel hield, lag *aan tafel aan bij Jezus’ boezem*. ²⁴ Simon Petrus gebarde en zei tegen hem: ‘Wie bedoelt Jezus?’ ²⁵ Hij *ging dicht bij Jezus’ borst liggen* en vroeg: ‘Wie is het, Heer?’ ²⁶ ‘Degene aan wie Ik het stuk brood *aanreik* dat Ik nu in de schaal doop,’ zei Jezus. Hij doopte een stuk brood in de schaal en gaf het aan Judas, de zoon van Simon Iskariot. ²⁷ *En na het brood nam Satan bezit van Judas*. Jezus zei: ‘Doe maar *snel* wat je van plan bent.’ ²⁸ Niemand aan tafel begreep waarom Hij dit zei; ²⁹ omdat Judas de kas beheerde, dachten sommigen dat Jezus bedoelde dat hij inkopen voor het feest moest doen, of dat hij iets aan de armen moest geven. ³⁰ Judas nam het brood aan en ging meteen weg. Het was nacht.

³¹ Toen hij weg was zei Jezus: ‘Nu is de grootheid van de mensenzoon zichtbaar geworden, en door Hem de grootheid van God. ³² Als Gods grootheid door Hem zichtbaar geworden is, zal God Hem ook in *zijn* grootheid laten delen, en Hij zal Hem *onmiddellijk in zijn grootheid laten delen*. ³³ Kinderen, Ik blijf *nog een* korte tijd bij jullie. Jullie zullen Me zoeken, maar *zoals* Ik tegen de joden gezegd heb: *waar* Ik heen ga, daar *kunnen jullie* niet komen, *maar tegen jullie zeg Ik: ‘nu’*.” ³⁴ Ik geef jullie een nieuw gebod: heb elkaar lief. Zoals Ik jullie heb liefgehad, zo moeten jullie elkaar liefhebben. ³⁵ Aan jullie liefde voor elkaar zal iedereen zien dat jullie mijn leerlingen zijn.’

³⁶ Simon Petrus vroeg: ‘Waar gaat U naartoe, Heer?’ Jezus antwoordde: ‘Ik ga ergens naartoe *waarheen je Mij nu* niet kunt *volgen*, later zul je Mij volgen.’ ³⁷ ‘Waarom kan ik U nu niet volgen, Heer? Ik *zal mijn leven voor U geven!*’ zei Petrus. ³⁸ Maar Jezus zei: ‘Jij je leven voor Mij geven? Waarachtig, Ik verzeker je: nog voor de haan kraait zul jij Mij driemaal verloochenen.’

[14] ¹ Wees niet ongerust, maar *geloof in God en geloof ook in Mij*. ² In het huis van mijn Vader zijn veel kamers; *anders zou Ik jullie* gezegd hebben dat Ik een plaats voor jullie gereed *ga maken*. ³ *Als Ik ben weggegaan* en een plaats voor jullie gereedgemaakt heb, kom Ik terug. Dan zal Ik jullie

De laatste visvangst

Verhandeling 55¹

Gereed voor Pasen

Overgang

[1] De maaltijd van de Heer volgens Johannes zal met hulp van de Heer zelf in de daartoe benodigde verhandelingen uiteengezet en uitgelegd worden voor zover Hij mij het vermogen schenkt.

“Het was kort voor het Pascha. Jezus wist dat zijn tijd gekomen was en dat Hij uit de wereld zou overgaan naar de Vader. Hij had de mensen die Hem in de wereld toebehoorden lief, en zijn liefde voor hen zou tot het einde gaan.” Het woord Pasen of *Pascha*, broeders en zusters, is niet zoals sommigen denken Grieks maar Hebreeuws. Toch doet zich bij dit woord de bijzondere omstandigheid voor dat de twee talen in zekere mate samenvallen. Want het woord voor “lijden” is in het Grieks *paschein* en daarom heeft men wel gedacht dat *Pascha* “lijden” betekent, alsof dit woord daarvan afgeleid is. Maar in de eigen taal van de Heer, dus het Hebreeuws, betekent *pascha* “overgang.” Daarom heeft Gods volk pas voor het eerst *pascha* gevierd toen ze op de vlucht uit Egypte de Rode Zee waren overgegaan.² Maar nu is dit profetische beeld in vervulling gegaan in de werkelijkheid, want Christus wordt als een schaap naar de slacht geleid.³ Doordat zijn bloed op onze deurposten is gestreken,⁴ dat wil zeggen doordat ons voorhoofd is getekend door het teken van zijn kruis, worden wij bevrijd uit het verderf van deze wereld zoals uit de gevangenschap, ja de vernietiging in Egypte. We maken een zeer heilzame overgang: we gaan over van de duivel naar Christus, van deze wankele wereld naar zijn rijk dat diep gegrondvest is.

Joh 13,1

1 Schrifttekst: Joh 13,1-5. Over datering en achtergrond van de verhandelingen 55-124 zie de inleiding.

2 Het Latijnse *transitus* behoort eigenlijk in verband gebracht te worden met het voorbijgaan van de doodsengel (vgl. Ex 12,23) en niet met het overgaan van de Rode Zee (vgl. Ex 13,17-14,31). Augustinus vat het echter op als “overgang” en hanteert verderop de woordspeling die wij ook in het Nederlands kunnen gebruiken: overgaan = vergaan.

3 Vgl. Js 53,7.

4 Vgl. Ex 12,22-23.

Ja, we gaan over tot de God die er altijd is, om niet te hoeven vergaan met de wereld die vergaat. Vanwege deze genade die ons geschonken is looft de apostel Paulus God met de woorden: “Hij heeft ons gered uit de macht van de duisternis en ons overgebracht naar het rijk van zijn geliefde Zoon.”⁵

Aan dat woord *pascha* dat zoals gezegd in onze taal met “overgang” wordt weergegeven, geeft de heilige evangelist ons dus eigenlijk meteen een uitleg mee als hij zegt: “Het was kort voor het Pascha. Jezus wist dat zijn tijd gekomen was en dat Hij uit de wereld zou overgaan naar de Vader.”⁶ Dat is nog eens een Pascha, dat is nog eens een overgang! Van waar naar waar? Vanuit de wereld naar de Vader. Dankzij het Hoofd is aan de ledematen de hoop geschonken dat zij, nu Hij overgaat, zonder twijfel zullen volgen. Wat gebeurt er dan met de ongelovigen, die geen band hebben met het hoofd en ook niet met zijn lichaam? Zij gaan toch ook over, omdat zij niet blijven? Jazeker, zij gaan ook over, maar overgaan *uit* de wereld is wel iets anders dan overgaan *met* de wereld; overgaan naar de Vader is iets anders dan overgaan naar de vijand. De Egyptenaren zijn immers ook overgegaan, maar niet door de zee heen naar het Rijk maar in de zee naar de ondergang.

Liefde tot het einde

[2] “Jezus wist dus dat zijn tijd gekomen was en dat Hij uit deze wereld zou overgaan naar de Vader. Hij had de mensen die Hem in de wereld toebehoorden lief, en zijn liefde voor hen zou tot het einde gaan.”⁷ Zijn bedoeling was natuurlijk dat ook zij uit deze wereld waarin zij zich bevonden, door zijn liefde zouden overgaan tot hun hoofd dat van hier was overgegaan. Want wat betekent “tot het einde” anders dan tot Christus? “De wet vindt zijn einde in Christus, zodat iedereen die gelooft rechtvaardig zal worden verklaard,” zegt de apostel Paulus.⁸ Het einde dat vervolmaakt, niet dat afmaakt; het einde waar we heengaan, niet het einde waarin we vergaan. En de uitspraak: “Ons paaslam,

5 Kol 1,13.

6 Joh 13,1.

7 Joh 13,1.

8 Rom 10,4.

Christus, is geslacht,⁹ moeten we toch echt in deze zin begrijpen. Hij is ons einde, Hij is de bestemming van onze overgang.

Ik zie namelijk wel dat die evangeliewoorden ook op een menselijke wijze kunnen worden uitgelegd, alsof Christus de mensen die Hem toebehoren *tot aan* de dood heeft liefgehad. Dat zou dan de betekenis zijn van “Hij heeft hen tot het einde liefgehad”.¹⁰ Maar dat is een menselijke opvatting, geen goddelijke. Hij die ons altijd en zonder einde liefheeft, heeft ons immers niet tot aan dat punt liefgehad. Wat een verwerpelijk idee dat Hij door de dood een einde aan zijn liefde zou hebben laten komen, de dood heeft aan Hem geen einde gemaakt! De rijke man uit het evangelie heeft, hoogmoedig en goddeloos als hij was, zelfs *na* zijn dood zijn vijf broers nog liefgehad¹¹ en moeten wij dan denken dat Christus ons slechts *tot aan* zijn dood heeft liefgehad? Dat is absurd, lieve mensen! Als Hij zijn liefde voor ons door de dood had moeten laten begrenzen, zou Hij in zijn liefde voor ons absoluut niet tot aan de dood gaan.

Nee, de woorden “zijn liefde voor hen zou tot het einde gaan” kunnen waarschijnlijk beter zo worden uitgelegd, dat Hij zoveel van hen hield dat Hij voor hen stierf. Daar heeft Hij immers zelf van getuigd door zijn uitspraak: “Er is geen grotere liefde dan je leven te geven voor je vrienden.”¹² Ik heb er beslist niets op tegen als de woorden “zijn liefde voor hen zou tot het einde gaan” zo worden uitgelegd. Dus: zijn liefde heeft Hem tot aan de dood gebracht.

De maaltijd gereed

[3] “De maaltijd was gereed,” staat er dan. “De duivel had intussen Judas, de zoon van Simon Iskariot, ertoe aangezet Jezus te verraden. Jezus, die wist dat de Vader Hem de macht over alles had gegeven, dat Hij van God was gekomen en dat Hij weer naar God terug zou gaan, stond tijdens de maaltijd op. Hij legde zijn bovenkleed af, sloeg een linnen doek om en goot water in een waskom. Hij begon de voeten van de leerlingen te wassen en droogde ze af met de doek die Hij omgeslagen

Joh 13,2-5

9 1 Kor 5,7.

10 Vgl. Joh 13,1.

11 Vgl. Lc 16,27-28.

12 Joh 15,13.